
Marija Stanonik
Zrno do zrna ... kamen do kamna ...
Zbirka folklornih obrazcev iz Žirov

Članek skuša sistematizirati in razčleniti heterogeno gradivo, ki se je pod skupnim imenom »folklorni obrazci« zbiralo na mikroravni (Žiri) lokalne duhovne kulture več desetletij.

In this paper, the author systemizes and analyzes heterogeneous oral folklore material, which she collected within the last few decades in Žiri.

Uvod

»Ob priliki našega božičnega sestanka nam je gospod župnik¹ začrtal smernice, po katerih bi mi hodili. Vsi smo jih z veseljem sprejeli. Ker nismo odlaševalci, bomo takoj šli na delo. Najprvo hočemo urediti glede narodnega blaga v naši fari. Kako bomo nabirali narodno blago in kam z njim? Mislím, da tu ni treba ponavljati, kaj vse je narodno blago. Mi študenti smo v prvi vrsti poklicani na delo za narod. Čas imamo – no, če ni drugače, v nedeljo gotovo. Kako nedeljsko popoldne greš malo v hribe. Ustaviš se na kaki kmetiji. Bodi prijazen z ljudmi! Stopiš v stik, če le moreš s starim očetom, ki ga boš navadno našel pri čebeljnaku. Tam bo sedel in se grel na soncu. Prijazno se pogovoriš z njim. Prav vesel in zgovoren bo postal. In če ga poprosiš, da bi ti kaj povedal o starih časih, o njihovih šegah in navadah, bo zadovoljen prižgal staro pipo in začel. Tedaj napni možgane in natančno poslušaj! Saj tako preprosto govori naš dedek! Če si ne moreš vsega zapomniti, vzemi beležnico in v kratkih besedah zapiši glavne poteze, ki se ti zde važne. Zlasti o običajih glej, da ja ne boš kaj preslišal. To so pač predragocene stvari za tebe. Potem si dobro zapomni, da boš kako narodno pripovedko, bajko ali pravljico razlikoval od navadnega govora. Recimo, če ti bo pripovedoval o nastanku kake jame, jezera itd., tega ne smeš pozabiti. To je pristna

¹ Ivan Pečnik je bil za župnika v Žireh od l. 1936? do 1941, ko so ga Nemci izgnali iz Žirov in se potem po lastni odločitvi ni več vrnil v svojo nekdanjo faro.

narodna last. To kar boš zapisal, boš priobčil v našem listu. Paziti pa moraš, da boš ohranil prvotni spis. Ako bo potrebno, pošlješ to kakemu društvu, ki namerava v celoti izdati slovenske šege in običaje. K spisu moraš vedno pripomniti, kje si dobil to pripovedko ali to navado in kdo ti jo je povedal. Bržkone bomo sčasoma dobili kako sobo, ki bo služila popolnoma za naše namene. Čemu bi nam pa ta bila? V naši fari je mnogo takih znamenitosti pa bodisi zgodovinskih ali narodnih. Te bi mi zbirali in ustanovili nekak muzej. Seveda ne mislim tu kak velik muzej, ki bi zahteval ne vem kakšne gmotne vrste [sic], ampak preprost in zanimiv. Mislim, da tega ne bi bilo težko izvesti, čim bomo dobili sobo. Sem bi spadale razne stare knjige, posode, denar, ostanki iz turških časov itd. Posebno vrsto bi tvorile seveda stare omarice ali celo skrinje, poslikane z narodnimi ornamentami. Potem zlasti končnice panjev, ki nam dosti povedo o naši preteklosti in o ljudski umetnosti. Stari predmeti bi prišli na splošno v poštev.²

Navedene vrstice so izredno dragocen dokument, saj je, kolikor je vsaj meni znano, prvo javno in načelno razmišljanje o smislu in ciljih folklorističnega in etnološkega dela v Žireh in hkrati tudi dokument o prvih dijaških poskusih te vrste. Žal, da njihov avtor ni naveden. Nekaj člankov v rokopisnem *Žirovskem študentu* že kaže prve sadove tega njihovega prizadevanja.

S tem se postavljajo v vrsto tistih, ki so se že pred njimi trudili vključiti v svoje kulturološko delovanje tudi etnološki in folkloristični vidik, ne da bi ti dve področji izrecno tako imenovali. Vsi po vrsti so bili duhovniki. Začenši z *Jernejem Lenčkom*, ki se je ta čas dosledno podpisoval kot *kaplan v Žireh*,³ prek domačina *Lovrenca Oblaka*,⁴ ki z *Antonom Dolinarjem* iz Lučin⁵ dajeta vtis, da sta poskušala osnovati bolj organizirano domoznansko oziroma etnološko delovanje, a je bilo že v kali zatrto.

Tukajšnja zbirka folklornih obrazcev je sad priložnostnega zapisovanja iz skoraj treh desetletij, tako rekoč od začetka študijskih let dalje. Zapisani so po spominu ali pa so bili - v srečnih trenutkih! - prestreženi neposredno po uporabi ob obiskih večinoma v domačem krogu. Tu gre za prvi poskus njihove sistemizacije samih zase na prvi pogled tudi kdaj neuglednih drobcev - zrnec, ki so zdaj vsak v svojem lončku. Na njivi pa lahko postanejo seme za študij cele vrste tém iz duhovne kulture. Le nekatere enote so ostale zapisane v narečju, in sicer tedaj, če bi s prenosom v knjižni jezik izgubile svojo pomensko ali estetsko učinkovitost.

Uganke

1. Ko gori vržeš, je belo, ko doli pade, je rumeno. Kaj je to? Jajce (iz otroštva, 24. 11. 1981).⁶

² Anonim, O našem glavnem delu, *Žirovski študent*, št. 1, 25. XII, 1940, stran ni označena.

³ Prim. Marija Stanonik, Jernej Lenček, Slovenski romar in Žirovski svet, *Žirovski občasnik* (Žiri 1989), št. 15, 50-63. = Marija Stanonik, Kaj pa koledarji? (Zanemarjen vir za domoznansko in etnologijo), v: *Etnologija in domoznansko* (Ljubljana 1989), 105-126.

⁴ Prim. Marija Stanonik, Nekoliko črtic iz žirovske fare izpod peresa Lovrenca Oblaka, *Loški razgledi* 33 (Škofja Loka 1986), 178-179.

⁵ Prim. Marija Stanonik, Antona Dolinarja opis Lučinske krajine iz leta 1870. *Loški razgledi* 31, (Škofja Loka 1984), 147-157.

⁶ Spominjam se, da sva s sošolko Mileno Trček na poti iz šole domov zastavljali uganke, a sem si do danes zapomnila samo dve.

2. Slamica pri slamici, pa vodo drži. Kaj je to? Slamnata streha (24. 11. 1981).
3. Hiša leti (= teče, to je žirovsko) / za njo se kadi. Kaj je to? (avto) (Viktorijan Demšar,⁷ Komenda, 17. 2. 1991)

Pregovori

«Kakor povesod med narodom, je tudi pri nas marsikak naroden pregovor shranjen, ki je znan tudi po drugih krajih, so pa tudi Žirovcem lastni, toda brez posebne vrednosti, in večina dokaz, da našim ljudem manjka vljudnosti in boljše olike.»⁸ Tako je zapisal Lovrenc Oblak (1849 – 1889) sredi druge polovice 19. stoletja, ne da bi se ob najznamenitejši od »majhnih form«⁹ slovstvene folklore kaj dlje zadržal. Tu nabrani so večinoma pravila za življenje, kakor bi dejal Viljem Urbas.¹⁰ Le nekaterim je dodana razlaga ali pa so že parafrazirani.

Zakon

1. Sa djal učas: ohcet pa payrieba (= pogreba) se j za bat. (ata, mama mu pritrdi, 24. 7. 1980)
2. Kdor se poroči, se v križe položi.
3. Zakon je križ, z medom namazan, med se poliže, ostane še križ. (mama)

Medsebojni odnosi

4. Na prošnji svet stoji. (mama)
5. Nasveti mičejo zgledi vlečejo.
6. Gliha vkap štriha. (mama, febr. 1982)
7. Zaflikane hlače niso nikol tudi cele hlače.
8. Dober glas gre v deveto vas. (slab pa še dlje!)
9. *«Vsaku tele ima saju vesêle.»* – Vsako tele ima svoje veselje. (mama, 9. 1. 1996) Je to žirovski pregovor, glede na narečje?
10. Sa djal učas: Kar je u radavin, je parrasen, ni daber pregainet. (ata, 25. 7. 1980)
11. «Jaz pa sem preišljeval o gobah in o pregovoru, ki pravi, da je maščevanje sladko.»¹¹
12. V mlinu se trikrat pove.¹²
13. Misli trezno,
delaj oprezno,
govori redko,
opuščaj spletko,
da ne prideš
sam v kletko!¹³

⁷ Doma iz Žirov. Prim. Žirovski občasnik 13/14, Žiri 1992/1993, št. 19/20, 93–104.

⁸ Lovrenc Oblak, Nekoliko črtic iz žirovske fare, Loški razgledi 33 (Škofja Loka 1986), 182–183.

⁹ Terminološko prim. Semiotika malyh form fol'klora, v: Nikita I. Tolstoj, Jazik i rodnaja kul'tura (Očerki po slavjanskoj mifologiji i etnolingvistike), Moskva 1995, 427 sl.

¹⁰ Prim. Vilhelm Urbas, O pregovorih in prilikah, sosebnost slovenskih, Jahresberichtes der Ober-Realschule, Görz (Gorica) 1869, 2–33.

¹¹ Matevž Pečelin, Okrog Žirov, Žirovski občasnik, Žiri 1983, št. 5/6, 191.

¹² Če je pregovor splošno znan, ne dodajam ničesar.

¹³ Verjetno vse skupaj sestavila in povezala Darina Konc. Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954–55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo.

Življenjske izkušnje

14. Gmajna¹⁴ je lajna. Razlaga: v gozdu postaneš lačen. (ata, mama, 9. 8. 1981)
 15. Papir vse prenese. (mama, 11.11.1977)
 16. Neumni zamerka, pametni zapiše. (Janez Stanonik, 26. 7. 1995)
 17. Dlje če greš, dlje ti kaže. (ata, 1976, pozimi 1978)
 18. Še tako lepa roža ovone, če ne čuti svojih korenin.¹⁵
 19. Muha ne da kruha. (Ivan Potočnik ni imel veselja do čebel. Pozimi I. 1976)
 20. Noč ima svojo moč.
 21. Zato pa rečem zdaj:
 Najlepša je mladost -
 Mladost ne pride več nazaj.¹⁶

Delo

22. Kdor dela, greši.
 23. Kar se ne naredi, se ne zve (= kar se naredi, se zve). (Frančiška Arh^{16a}, teta, Mače, 12. 11. 1989)
 24. Dan se zjutraj išče, noč pa sama pride. (redovni brat¹⁷, Brezje, 22. 8. 1976)
 25. Ko je človek mlad, gara in zapravlja zdravje, ko je star, pa na debelo zapravlja / ta/ denar, da bi našel zdravje. (Janez Mlinar, 21. 2. 1972)
 26. Bog obrača, človek in čas obrne.¹⁸ (= parafraza pregovora: Človek obrača, Bog obrne.)
 27. »Petje je res moj najljubši predmet. Pesem bom imela vedno rada. Nekje sem brala tole: 'Kjer se lepo petje glasi, tam ni hudobnih ljudi.'¹⁹

Nravna pravila

28. Srednja pot je zlata pot. (mama)
 29. Kdor izbira, izbirek dobi (= Dobi ostanke. Drugi prej vzamejo boljše.) (7. 12. 1978, april 1989)
 30. Nobena reč nobenemu na srcu ne zrase. (Razlaga: »Če se kdo prav krega za kakšno stvar, se mu tako reče. Smreke na srcu mu niso zrasle ne M-u., katerega so, ne J-u, ki jih je vzel.«) (ata, avgust 1979).
 31. »Kar ni za delat, ni za gavart.« (kar ni za delati, ni za govoriti.) (mama, /ms,²⁰ 6. 11. 1977)

Nekaj za razmišljanje v tihih urah...

32. Če brat bratu pomaga, sta kakor trdno mesto.
 33. Drugi naj te hvalijo, ne pa tvoja usta.

¹⁴ »Gmajna« (narečno) = gozd.

¹⁵ Delo-življenje, glasilo delniške družbe Alpina 35, junij 1997, 8-9.

¹⁶ Verjetno vse skupaj sestavila in povezala Darina Konc. Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954-55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo).

^{16a} Doma iz Žirov.

¹⁷ Doma iz Žirov.

¹⁸ Milena Kavčič, Bog obrača, človek in čas obrne, Gorenjski glas, Kranj, 18. februarja 1997, 22.

¹⁹ Anonim, Moj najljubši predmet (Rubrika: Naše šolske naloge) Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954-55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo).

²⁰ Tako označujem enote, ki sem jih slišala ali si jih zapomnila od koga drugega.

34. Ni bolj praznega človeka mimo tistega, ki je sam sebe poln.
 35. Brez muke ni moke.
 36. Kdor zares teče, temu ni nič težko.
 37. Največja sila je moč vzgojene volje.
 38. Kdor sebe pozna, je gospodar svoje prihodnosti.
 39. Malo ljudi ima priliko za veliko junaštvo.
 40. Največje junaštvo na svetu je rodila ljubezen.
 41. Kdor sebe ne obvlada, je igrača valov življenja.²¹
 42. Nočem, da čas me kot steklo zdrobi!
 Skuje naj v močno, jekleno me ženo!
 Vzgaja srce mi v dobroti iskreni,
 žena bom, ki jo vesel bo moj rod!²²
 43. Sonce ne sije tako svetlo,
 kakor materino oko,
 naj ne bo zaradi tebe
 prav nikoli žalostno!²³
 44. »Ozrla sem se in videla, v ozadju Goropeke, moj rodni kraj. Zdelo se mi je, da je to najlepši prostorček sveta. Še celo našo hišico sem videla. Skromno ždi na zasneženem goropeškem hribu. Mislila sem: Moj domek, čeprav ga je samo za bobek.«²⁴

Vremenski pregovori

45. Kar marc zeleni / april pasaši (= še zmrzne). (mama, 25. 3. 1985)
 46. A svetn Mehil / je vse zrel. (= O svetem Mihaelu je vse zrelo) (mama, 23. 9. 1979)
 47. Jeseni nima dan brata, pravijo stari ljudje, res dva dni ni enako (mama v pismu z dne 22. 10. 1979)

Frazemi

Telo

1. Tak si, de se komej ukap daržiš (= mršav, suh). (mama, 13. 11. 1976)
 2. Se boš na stebli posušil. (mama)
 3. Tok je suh, de se kar māj. (Tako je suh, da se kar maji)
 Je dvoumno, biti suh od sonca, zato se kaj lušči, a tu je mišljena človekova mršavost.

Beseda/govorjenje

4. Prazno slamo mlati. (Govori nepomembne reči, v prazno.)

²¹ Verjetno vse skupaj sestavila in povezala Darina Konc. Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954-55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo.

²² Verjetno vse skupaj sestavila in povezala Darina Konc. Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954-55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo.

²³ Verjetno vse skupaj sestavila in povezala Darina Konc. Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954-55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo.

²⁴ Breda Peternel, Na Mrzlem vrhu. Žirovske Vaje (Unikat s črnilom, format A4. Sestavili in spisali žirovski četrtošolci v šolskem letu 1954-55. Uredila njihova učiteljica Darina Konc. Žal, ne vem, komu se imam zahvaliti za fotokopijo.

5. Je snedel besedo (= ni držal besede). (12. 3. 1977)
6. Snesti besedo (= ne držati besede). (dec. 1984)
7. Ima namazan jezik (= je zgovoren). (1. 6. 1978)
8. Ima namazan jezik (= mu dobro teče). (mama, 20. 6. 1980)
9. Če kdo laže, pravijo, da jih spod paske (= izpod pazduhe) jemlje. (Apolonija Rupnik, Gorenja vas, 20. 5. 1984)
10. Iti okrog riti v varžet (kaj po ovinku povedati). (23. 9. 1980)
11. Še pal se j žalu (= se je pritoževal). (ata, 25. 7. 1980)

Značaj

12. Takišn ni neč, ka sam od dans do zutrej.
13. Je z vsemi žavbami namazan (= prebrisan, zvit, pretkan). (23. 2. 1982)
14. Grebien mu je zrasu (Greiben mu je zrastel / postal je važen, nadut, ohol.). (mama, 28. 1. 1982)
15. Je kot petelin na gnoju. (20. 8. 1999)
16. *Je tudi v Žerih več takih ledi, de ga ne bali glava.* (boli glava = tak, da nič ne ve). (Tone Naglič, kdaj?)

Delo

17. Delo mu gre od rok. Vse se mu parštima h rakam (= spreten). (mama, 13. 12. 1976)
18. Po pameti delaj (= zmerno). (ata, mama, 17. 1. 1980)
19. Črno za nohtom. Niti toliko /mi/ ni dal, kot je črnega za nohtom.
20. Tók mi je nápk hadil (tako mi je napak hodilo = Bilo je tako narobe). (Julka Žvarlinova, mama, 16. 9. 1980)
21. Če je pri pletju plevica zamenjala prostor, so dejali, da je štango osrala (Julka Žvarlinova, Šorli, meni, ko sem to storila. Enako Breda Karner 14. 6. 1981)
22. Še mleko okrog ust se mu ni posušilo, pa je moral že skrbeti za celo družino. (Edvard Mlinar, 15. 7. 1984, na obisku iz Holandije)
23. *Včas sa bl bel vsiednišk* (= neotesani, neolikani, nekultivirani, manj uglajeni).

Vrednote

23. Ni vreden toliko, kot je črnega za nohtom (12. 3. 1977)
24. Ga kuje v deveta nebesa. (9. 3. 1977)
25. Kaj boš tiščal s slabo žago tja v hrast = uporabljati neprimeren pristop za uresničitev nečesa. (ata, 15. 2. 1981) Ob pogovoru, da nekdo ni bil pripravljen sprejeti predloga, da bi šel po župnika za spovedanje. Ata: Ponj bi šli, pa bi ga on pregovoril.
Kako boš s slabo žago tiščal tja v hrast = če imaš zanič rištingo, ne moreš delati. Ob pogovoru, da neka žena ni pregovorila brata /moža?, da bi šli po župnika za previdet, je ata odgovoril: Ponj bi šli, da bi ga on sam pregovoril. Kaj boš s slabo žago silil tja v hrast.

Starostne težave

26. Hmal nam več vedla ad nasa (= nosa) da brade (= je že precej pri kraju, izgublja spomin). (95-letna Marija Pivk)
27. Ne ve, ki je u dnei = Ne ve, kje je v dnevu (= ne ve, koliko je ura. Preneseni pomen: kaj se dogaja okrog nje, je zgubljena). (Datuma ni.)

28. Zmotil se je, če misli, da bo starega baka (= bika) navadu vast (navadil voziti). (Breda Karner, 28. 10. 1988)

Razno

29. Stop' mi spod nog, no. Pejd mi spod nog (= umakni se mi). (mama, 12. 12. 1976)
 30. Ko je preveč osolila kaj, je mati dejala svoji hčerki: Pejd pa je [soli] mal pazabaj (= pozobaj). Ko sem kaj presolila. (mama, 25. 3. 1985)
 31. Ko tuli sirena v soboto, pravijo: bak se je odviezal (= bik se je odvezal). (kdaj?)

Primere (»kot«)

Samostalnik

1. Med Lahi je zavladal preplah, kajti Bosancev so se bali kot tat biriča.²⁵
2. Kadar je bila lep zglajena pot od 'Brata' proti Ledinici, tedaj je šlo navzdol kot veter.²⁶
3. Stalno sta skupaj kot ret (rit) pa hlače. (mama, 18. 2. 1981)
4. Ješ kot en špičmak. (mama)
5. Je kot zêl (= hudič, zlo?). (Izidor Rejc, 1984).
6. Je kot osa, ki ima želo. Spomenka Hribar, ki piči, je kot zel, ostra, korajžna, da nobeden na 7. Slovenskem danes ne tako. (Izidor Rejc, maj 1985) Tudi razlaga je njegova, Rejčeva.)
8. Je suh kot trlica. (9. 3. 1977)
9. Suh kot dreta. (9. 3. 1977)
10. Bled kot smrt.
11. Bled kot zid.
12. Pije kot žolna. (brez datuma)
13. Je lačen kot uš. (brez datuma)
14. Boljši je spanec kot žganec (9. 6. 1981)
15. Laže kot cigan.
16. Umazan kot bôčk (kaj je to bôčk?)
17. Star kot zemlja.

Samostalnik s pridevnikom

18. Se držiš kot huda ura (mama, april 1989, julij 1994) Huda ura = čas nevihte, neurja.
19. Se žene kot jagarsk pes. (Miha Naglič, 29. 6. 1987)
20. Briga ga to kot ta lanski sneg (= brezbrizen). (8. 4. 1979)
21. Matra se kot črna žvina (Ni datuma niti imena informatorja.)
22. Dela kot črna živina. (14. 3. 1981)
23. Gara kot črna živina.
24. Sitn kot podrepna muha. (Ni datuma niti imena informatorja.)
25. Če nimaš zvez pri doktorju (= zdravniku), sodniku, si kot ta petnajstu svene (narečno: pomanjševalnica: svinja). Razlaga: Zato, ker ima svinja 12 seskov. Si čisto odrezan, se nihče ne pobriga zate. (Breda Karner, 29. 12. 1991)
26. Kaj se obračaš kot ena žleht ovca. (= ki sili iz tropa). (Mož ženi, ki se ni hotela fotografirati z vsemi, 6. 12. 1981)

²⁵ Matevž Pečelin, Okrog Žirov, Žirovski občasnik, Žiri 1983, št. 5/6, 186.

²⁶ Matevž Pečelin, Okrog Žirov, Žirovski občasnik, Žiri 1983, št. 5/6, 186.

27. Franco M... –ovo so v tovarni pojali kot za jagarskim pasom (psom). (14. 6. 1981)
28. Vpije kot grešna duša.
29. Vleče se kot kurja čeva (čreva).
30. Se postav kat kumarn mačk (Se postavi, upre, je odločen kot mršav maček). (ata, 18. 12. 1979)
31. Vascejt je ta zadn, kat pasja jajca (ves čas je zadnji kot pasje jajca (Breda, 22. 11. 1994)

Samostalnik z glagolom

32. Govori, ko da bi rožice sadil.
33. Govori, ko da bi drva sekal. (ms, 1975)
34. Govori, ko da bi žgance jedel. (febr. 1975)

Stavčna oblika

35. Vse sorte je kot pred v žiulejn (= nasploh). (Neža Demšar, Šnitovcova, 3. 8. 1978)
36. Niti toliko ni, kot je črnega za nohtom. (9. 6. 1981)
37. Kot da bi zabelil. (Ko se suši in je vroče, potem pa malo potegne veter, je dejala mati Zabrežnikom: Kot da bi zabelil. = Tako lepo, dobro je. To je povedala naša mama Dragotu. (julij 1981)
38. Ata: Joj, ona je pa lepa, takišna, gre, kot da bi po samih žebeljčkih hodila. Reče za Tomažikovo starejšo hčer. Mama: se zasmije. Kje jih pa pobiraš. (Dobračeva, 26. 7. 1981)
39. Smo se nabrali let, kot berač mraza (Blaž Kos, na obisku v Žireh, 3. 5. 1981)
40. Ali: kot berač uši, smo dejali včasih. (ata, 3. 5. 1981)
41. Kakor videz kaže - če ne laže (Breda Karner, 13. 8. 1987)

Vzdevki

1. Lomarski Mici (ki je bila velika in močna) in Jehani Graparski (bila je majhna in drobna) so nagajali, ko sta hodili skupaj: Fašk u lančk (= fižolček v lončku). Jehana je bila Fižolček, Mici pa Lonček. (Frančiška Arh, 18. 9. 1988)
2. *Že od nekđaj me je zabavalo, da so mu rekli Skojevec, pa ne vem, zakaj.*²⁷
3. Martinova Franca, ta zevata Franca... (ker prav na glas zevala, govorila.)
4. Cehovci, = pivci, pijančki. Kajo se ga je nacehal.
5. Pijanec je bil fidel-. Naš ata bo danes fidel = vinjen. (Edi Kavčič, julij 1987)
6. *Je djala učas mat, ko smo se lajdral: -Ja stirpe / = lajdre/ garde, de vas ni za ugnat!** (mama, 25. 3. 1985)

Pozdravi

1. Noo!
A: *Nó!*B: *Noó!*
2. Lahka noč!
Pa ana baha za/na pamoč!

²⁷ Milena Miklavčič, Skojevec, kramp, šilo in kopito, Gorenjski glas, 3. marca 1998, 22.

Če te pič,
pa mene paklič! (24. 12. 1977)

Členice

1. Ma ... (primorsko!)
2. Kej paj = kajpada! Kej paj! Kči páj! (ms, jan. 1995)
3. Jaá (Mati v Žirovskem Vrhu)
4. Če je bilo kaj pomembnega, pa: Lej.
5. Drugi ljudje pa: ade, Prim. .Tavčar Jáde! (ata, 12. 2. 1978)
6. Mama: Ghold /Ghalt Ghalt! (je iz nemščine: Halt, stoj?) Mama: češ, tega ne stori, tega ne smeš storiti. Ustavi se, premagaj se! (24. 3. 1993)
7. Lemoj ti; le moj, le zamer kaj (poudarek, da nekaj zamer kaj)

Pritrdilnica

1. Ja, se, sč! = Ja, res je. Strinjam se. Ja se[veda]! (Ivanka Stanonik, jan. 1993)
2. Ja, rečem ti = Res je, strinjam se s tabo. (25. 3. 1978)

Zahvale

1. Buh plačej
2. Buh luonej; zalonati.
3. Hvala / se pod mizo vala.
4. Hvaljen Jezus – vekomaj amen! (ob srečanju duhovnika).
5. Zdraávo! – ob srečanju učitelja.

Pozdravi ob obedih

1. Bug žiegnaj! Bog lonaj!
2. Dober tek. / Ima zajc! (Drugi del kaže določeno zadržanost do takega voščila.)
3. Hvala Bagu, jest sn sita! (po jedi)
4. Če sn bažja, sn sita.

Ob začetku ali koncu kakega dela

1. Bug n svet križ božji.

Vzkliki

1. Heinti!
2. Sveta Pomagalka (= Marija, sveta Mati Božja brezjanska, Marija Pomagaj!) (ata, mama, 18. 2. 1994)
3. Tette panaj < Tet te panaj < T'ot te panaj. Vzklik v pomenu navdušenja pa tudi jeze: Tette panai, kok je tu lepu! Tette panaj, a j biu sikn.
4. A bi mu krona padla z glave, če bi me poklical. (11. 12. 1996)
5. Potrpi z menoj, vse ti povrnem (25. 9. 1981; mama, 1984)
6. Bog daj norcem pamet in pijancem [pamet²⁸], da bojo pili! (Frančiška Arh, Mače, 22. 11. 1987)

²⁸ Tu bi morala biti neka druga beseda, pa sem se zmotila pri zapisovanju. Morda kdo od bralcev ve za pravo? Denar. Pripomba urednice.

7. Cankar na Selu. Ko je žagal, je vsaka prva dile, ki jo je odžagal, vrgel gor na rašt. Mu je dejala: Sram te bodi, ko ne moreš noben dan ostati brez tatvine. (Frančiška Arh, Mače, 12. 11. 1989)
*Take spoud pa še nisn vidu. (= Take spovedi pa še nisem doživel.) Informator v Ledinskih Krnicah. Ko sem ga nehala spraševati po narečnih besedah, na podlagi Ramovševe vprašalnice SLA.
8. Spet so te dolge sence (jeseni, ata)²⁹
9. Dekle je tok ena lepa ževau (Dekle je ena tako lepa žival.) (ata, to je moralo biti 1. 1966–1968) (Zapomnila si Marica Debeljak, por. Lotrič, ko je bila enkrat pri nas doma na obisku. Povedala mi 7. 3. 1993.)

Kletvice

1. Hudimana! (mati Zabrežnikom, 2. 2. 1977)
2. Zlodi = zlodej!
3. Zlonk. Vič ga zlonka. (mati Zabrežnikom, /ms 21. 6. 1980)
4. Ta spodejn = hudič, vedonc, jaga baba.
5. Hudir (mati Zabrežnikom)
6. (S)akrame(j)nt! (Frenc Frencov, mati Zabrežnikom)
7. (S)akrabobult!
8. Mašina, arka mašina!
9. A, ja, pej se srat! (Alfonz Zajec, 1979)

Zmerjavka

1. A ti drek na mažgane kápa (= kaplja), de bi jes (jaz) kaj takega delala. (26. 8. 1976)

Premetanke

Abračat besede = jim spreminjati pomen. *Sam besede abračas (4. 9. 1977)

1. *Bam paršla v sreda* – *nova skleda*.' (Frančiška Arh, 31. 3. 1995)
2. Ti bom skledo žgancev prinesel, če si tako lačen, da moraš besede prejedati.
3. Ali se nisi najedel žgancev, da mi besede ješ. (Če kdo drugače razume = obrne besedo, kot je mislil govoreči. (25. 1. 1975)
4. A: *Keej?* (= prosim?)
B: *Drek na vej!*
- A: *Če si lačen, ga pa snej!*
- B: *Če ti smrdi, ga pa s klabukom pokrij!*
 (Žiri, febr. 1975)
5. A: Kuk je ura?
B: Tok de cúra.³⁰
A: Če pa še mal počaka,
pa še mal pokaka. (22. 2. 1979, avgust 1989)

²⁹ Moj čas že čas je dolgih senc / moj čas je zdaj že čas jeseni." (Igor Torkar, Deseti bratje. Ljubljana, 1979 326).

³⁰ – curati, curek, curek.

6. A: Kdaj?
 B: Ankat že,
 če ne pred,
 pa posled. (febr. 1977)

Otroška slovstvena folklor

Presenetljivo je, da se naslednja tri besedilca vsa nanašajo na dekllico. Verjetno je to zaradi rime.

1. A: Kok si stara? (Koliko)
 B: Dva pehara!
 A: Kok pa let?
 B: Siedn skled! (avgust 1989)
2. A: Čigava si?
 B: Muckova, medvedova,
 jutri bom povedala.
3. Voščilce:
 Sem dekllica mlada,
 voščila bi rada,
 ko druž'ga ne znam
 pa ruokca/ruočka/ ruožce podam.

Otroške (besedne) igre

1. Pıkl pakl, prazn žakl,
 kdor kej da
 v nebiesa ceplá (= caplja)
 kdor pa neč,
 pa v paku krevsa.³¹
 (Igrica s prsti: kazalec in sredinec obeh rok se dasta navzkriž, da se vmes naredi luknjica. Kdo potisne vanjo svoj kazalec in prvi ga čim bolj stisne, da oni zajavka. Potem se vsi smejejo).
2. Šnek, šnek ...
 se strže korenček.

Nagajivke

1. Žienn pa nevesta –
 pod mizo štrukle jesta,
 na vilce jih natikata,
 v usta jih pomikata.
 Če sta se dva otroka (deček in dekllica) rada videla. Otroci med seboj. (10. 3. 1981, avgust 1989)
2. Maškarada
 ima siva brada

³¹ »Pri nas v Kamniku se je reklo: 'Pıkl pakl, prazn žakl, / kdor kej da, / se v nebesa pripelja, / kdor pa nič, / pa v peklič.' Dodatek lektorice Marjete Humar.

pa doux urat
pa lukne zad.

3. Jes sem Ribnčna Varban

pa ceilem svejtu znan.
Kut bi blaše keišna veseleica,
de b' prodal še keišna žleica?

(Mama, 15. 2. 1981, je začela recitirati ob gledanju suhe robe v knjigi Slovensko ljudsko izročilo.) Na vprašanje, kje je to pobrala, je odgovorila, da ji je kar padlo v glavo.)

Izštevanke

1. Lipe pipe,

dober mož,
nese jajca kot kokoš.
Dol počepne,
kap nardi,
gar ustane,
zasmrdi. (avgut 1989)

2. Janez z Lublane

ima hlače preklane,
klobuk pa na smuk,
prav: kuk kuk.

3. Janez z Lublane

ima hlače preklane
pa strgan klabuk
pa dela: kuk, kuk. (avg. 1989)

4. Anča pomaranča

v prvi klopi ti sedi
in napiše črko i.³²

5. Marija je zibkala,

svet Jožef je peu,
burje je vlekla
skoz an pretrgani hlev.

(Ata zapel svoji vnukinji Urški, ko jo je hotel potolažiti. 9. 8. 1981).

Zabavljice

1. Če sn prou mičkana,

pa sn bogata,
imam dva tolarčka
pa anga sovdata.

(Teta Franca, Frančiška Arh, znala od Jehane Graparske (= Ivane Grošelj). Teta misli, da si je to Jehana sama izmislila. 18. 9. 1988)

³² Žiri, Roman Gašperin, Slovenske otroške ljudske pesmi (diplomska naloga), Ljubljana 1988, 184.

2. Jaz debela, ti debela,
kiera (= katera) bo korenje plela.
Teb je vroče, men je vroče,
naj jo pleve, kdor jo hoče.
(Ledinske Krnice, 1972.)
3. Mi smo fantiči,
rdeči ko ptiči
židane volje
gremo na polje.
(Frančiška Arh, teta, Preddvor. »Kje ste pa to pobrala?« »Ne vem, kje.«)
4. Blaž, Blaž,
kam krevlaš,
v Gorenjo vas
po en par klobas.
Če jih sneš,
domov ne smeš,
če jih prodaš,
domov ne znaš.³³
5. Blaž,
kam kreulaš,
v Gorenjo vas
po en par klobas,
v Škofjo Loko
na poroko.
6. Dober dan
gospod kaplan,
jest imam pa nekaj za povedat,
pa me je povedat sram.
Ženka mi je umrla,
sam Bog jo je uzal,
nobeden ne verjame,
kok sn jest vesijel. (avgust 1989)

Področje spolnosti

1. A: ... Kdaj je to bilo?
B: Takrat si ti za Blegošem še kurjevce rejatala (= te še ni bilo).
2. Opozorilo punčki: »...*kej se pa vedeš, da se ti v uoslca*³⁴ vid'«
3. Opozorilo dečku: »Štacuna zapri!«
4. A imaš riep? (opomin človeku, ki ne zapre vrat za seboj, 5. 11. 1976)

Klicanje živali in njihovo oglašanje

1. Klicanje murna:

³³ Avtopsijska.

³⁴ Ne vem, ali se lahko besedo poenači s krajevnim imenom Oselica, ki se narečno enako izgovarja.

Murn murn, pridi iz luknjice,
bova jedla bele štrukeljce.

2. Škrjanček poje:
Ko gre gor: Grem ubit Boga.
Ko gre dol: Sem bat pozabil (ko se dol spušča). (ata slišal, 24. 12. 1977)
3. Žolna poje piu piu ali pa pr, pr. (mama, 20. 8. 1977)

Formule na koncu pripovedi

1. Pa j kupu an lanc,
pa j pravlice kanc. (Ciril)
2. Bodi človek bodi lonec,
vsakega je enkrat konec.
Informator v Ledinskih Krnicah ob zasledovanju meje žirovskega govora, 1972.)
3. Enkat je bil an grof
pa j jemu sam an knof (je imel samo en knof/gumb)
pa j po šteingah letu (stopnicah)
pa mu j še tist adletu (odletel). (avgust 1989)

Odlomki pesmi?

1. Kdor bo doma vino bral,
mu odveze ne bom dal. (Matija Demšar, Kamnik, datum?)
2. Sonce šlo je za goro,
prižgalo zvezde na nebo.
Informator v Ledinskih Krnicah ob zasledovanju meje žirovskega govora, 1972.)
3. Za kolovrat sedemo,
zavrtimo predemo,
nit gre gladko izpod palca,
veselila bode tkalca. (Zapisano z Milkino pisavo, od kdaj, od kod?)

Napis na čebelnjaku

Pridnosti in varčnosti
učite se od nas,
da mir in pokoj
čakal bo vas.

(Pisalo na Cankarjevem čebelnjaku na Selu. Čebelnjak je odnesla povodenj v letih 1925/1926. Cankar dal dve tabli (= verjetno panjski končnici) gor na čebelnjak s tem napisom. (Frančiška Arh, teta, Mače pri Predvoru, marec 1983)

Vzorec za pisanje pisem

Sem pismo pisala,
golobčku ga dala,
naj ga nese v tisti kraj,
kjer rastejo pirhi zdaj,
kjer teta biva zdaj.

(Frančiška Arh, na Brezjah, 16. 8. 1981. Teta Franca naj bi si to zapomnila od svoje tete, Ocvirkovke iz Jazen pri Otaležah na Cerkljanskem.

Literarjenje? (Alenka Poljanšek, Selo 31, 1. 11. 1982, 83 let)

1. To je skupni javni vrt,
noč in dan stoji odprt,
vrtarka je pa bela smrt.

Ali je to besedilce res samostojno, ali je odlomek iz kake daljše pesmi, ali celo avtorsko delo, ostaja odprto vprašanje. Za naslednji dve kitici se mi zdi bolj zanesljivo, da jih je pripovedovalka sestavila sama. Za začetek si je pomagala z vzorcem *Repa korenje /slabo življenje ...*

2. Petje, kajenje krajša življenje,
kdor pa če dolgo živet',
pa ne sme alkohola pit'.
Kdor pa pije alkohol,
pa čuti glavobol,
najprej v glavicí,
pol pa še v denarnici.

Tako. Zbirčica čez 200 enot je zdaj na razpolago, domačinom v nostalgichen spomin in spodbudo za nadaljevanje, strokovnjakom pa v uporabo za morebitne raziskave njihovih tém.